

Balkan Tarihi'nin XIX. Asrında Yaşanan Bir Sorun: Adanmış Manastırlar Meselesi

Hadi Belge*

(ORCID ID: 0000-0001-9387-3799)

Makale Gönderim Tarihi
20.10.2018

Makale Kabul Tarihi
15.03.2019

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nda manastır topluluklarının yoğun olarak bulunduğu Aynaroz Dağı, Kudüs-i Şerif ve Sina Dağı (Mısır) gibi yerler için Eflak-Boğdan hususi bir önem arz ediyordu. Zira sözü edilen manastırların bu topraklarda vakıf arazileri bulunmaktaydı. Birçoğu Hristiyanlık tarihinin önemli isimlerine adanarak kurulmuş olan bu manastırlar, görevlendirdikleri özel memurlar marifetiyle, kendileri için tahsis edilmiş olan bu arazilerin gelirlerini devşirmektedirler. Eflak-Boğdan idaresinin Fenerli Rumlara emanet edildiği dönemde ise adanmış kilise ve manastırlara ayrılan araziler, tüm Memleketeyn topraklarının neredeyse %11'ini teşkil edecek kadar genişlemişti. Ancak bu tablo, XIX. yüzyılın siyasal şartlarının da etkisiyle değişmeye başlamıştır. Bu anlamda Fransa'nın destek verdiği Alexandru Ioan Cuza'nın Eflak-Boğdan Voyvodası olması bir kırılma olarak kabul edilebilir. Nitekim Prens Cuza'nın söz konusu arazileri kamulaştırmaya yönelik politikası Memleketeyn Emeti ile Rum Patrikhanesi'nin sözcülüğündeki Ortodoks mabetleri arasında büyük bir tartışmaya neden olmuştur. Bu çalışmada, bugüne kadar Osmanlı boyutu ve arşiv belgeleri yönünden değerlendirilmemiş olan "Adanmış Manastırlar Sorunu" ele alınacak, bu suretle Osmanlı Devleti'nin gerek Hristiyan tebaası ile ilgili hassasiyetleri gerekse Balkan ülkeleri ile ilgili politikaları tahlil edilecektir. Bununla birlikte kutsal yerler ile ilgili meselelerin savaş bahanesi sayılabildiği bir çağda, benzer bir sorun ile karşı karşıya kalan Devlet-i Aliyye'nin, bu sorunun çözümünde nasıl bir yol takip ettiği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Balkan Tarihi, Eflak-Boğdan, Alexandru Ioan Cuza, adanmış manastırlar

---

* Dr., Amasya Bilim ve Sanat Merkezi, hadibelge@gmail.com.

A Problem in the 19th Century of Balkan History: The Issue of Dedicated Monasteries

Abstract

For places such as Athos Mountain, Jerusalem-i Sharif and Mount Sinai (Egypt) where the monastery communities were concentrated in the Ottoman Empire, Wallachia and Bogdan (Moldovia) had a special importance. Because the monasteries in question had foundations in these lands. These monasteries, many of which were dedicated to the important names of the history of Christianity, reap the revenues of these lands allocated for them, with the help of special officers whom they were assigned to. In the period when the administration of Eflak and Bogdan was given to Fenerlian Greeks, the land devoted to dedicated churches and monasteries was enlarged to almost 11% of all the land of Wallachia and Bogdan. However, this situation began to change with the influence of the political conditions of the 19th century. In this sense, Alexandru Ioan Cuza's being a Wallachian-Bogdan Prince can be regarded as a turning point. As a matter of fact, the policy of expropriation by the Prince Cuza, supported by France, caused a great debate between the administration of Wallachia and Bogdan and the Orthodox temples under the patronage of the Greek Patriarchate. In this study, The Problem of Dedicated Monasteries which has not been evaluated in terms of Ottoman dimension and archival documents will be dealt with so that the sensitivity of the Ottoman Empire towards Christian subjects and policies related to Balkan countries will be analyzed. Nevertheless, in an age when matters related to the Holy Places can be considered as a matter of war, the Ottoman Empire, which faced a similar problem, will examine how it pursues the solution of this problem.

Keywords: Ottoman State, Balkan History, Wallachia and Moldovia, Alexandru Ioan Cuza, dedicated monasteries

Giriş

Manastırların bağışçıları ya da “ketetor” adı verilen kurucuları genellikle, bu kurumların hayır işlerinde kullanılmak üzere gelirlerinin olmasını amaçlamışlardır. Ortodoks dünyasının manastırlarına ait akarın önemli bir kısmı, özellikle XIV. ve XV. yüzyıldan itibaren dikkat çekici bir biçimde Eflak ve Boğdan toprakları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu’ndaki manastır topluluklarının yoğun olarak bulunduğu yerler ve onları yöneten kurumlar için Eflak-Boğdan özel bir öneme sahipti.

Eflak-Boğdan topraklarındaki bazı araziler (ya da arazileri ile birlikte bazı manastırlar), Osmanlı coğrafyasının değişik bölgelerinde bulunan Rum manastırlarına veya bu manastırların idaresinden sorumlu olan kurumlara adanmışlardı. Bu manastırlar ve kurumlar Kutsal Yerler olarak bilinen Athos Dağı (Aynaroz), Kudüs, Antakya ve Mısır'da bulunan Sina Dağı'ndaki manastırlar ile onların bağlı oldukları İstanbul'daki patrikliklerdi.¹

Rum kilise ve manastırlarının Eflak ve Boğdan'da mülk edinebilmelerinin tarihi arka planında pek çok nedenden söz edilebilir. Bu topraklarda öteden beri Rum bürokrasisinin ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin etkisinin hissedilmesi, belki de en başta sayılması gereken nedenlerdendir. Fener rejiminin bugünkü Romanya toprakları üzerindeki etkisinin XIV. asıra, Bizans İmparatorluğu'nun dini ve politik etkisi altında *Wallachia* ve *Moldova* (Eflak-Boğdan) adı ile iki ayrı prenslik olarak kuruldukları zamana kadar uzandığı bilinmektedir.² Aynı etki, prensliklerin Osmanlı hâkimiyetine alındıkları dönemde de devam etmiştir.³

Öte yandan daha XV. asırdan itibaren Eflak-Boğdan, Fenerli zenginlerin ve bürokratların dikkatini celbetmiştir. Birçok Rum zengin burada geniş araziler satın alıp yerli boyarlar ile evlenmek suretiyle Memleketeyn (Eflak-Boğdan) yönetiminde söz sahibi olmaya başlamışlardır.⁴ Bu süreçte boyarların Eflak-Boğdan voyvodası seçilebilmek için gerek Patrikhane ile gerekse İstanbul'daki Fener

¹ Burada iki ayrı adanmışlık durumu söz konusudur. Zira Eflak-Boğdan'daki manastırlar ve mülkleri *Kutsal Yerlerdeki* manastırlara; Kutsal Yerlerdeki manastırların her biri ise Hristiyanlığın (mesela Hz. İsa, Hz. Meryem gibi) bir sembol ismine adanarak kurulmuşlardır. Söz gelimi Aynaroz Yarımadası'ndaki Ivıron manastırı Hz. Meryem'e (Blessed Virgin); Xeropotamo Manastırı ise Aziz Kırklara adanmıştır. Bkz. Robert Curzon, *Visits To Monasteries In Levant*, The Library Of University Of California Los Angeles, London 1849, s. 384, 416.

² Constantin Iordachi, *Entangled Histories of the Balkans*, Ed. R. Daskalov and T. Marinov, Volume I, Brill, Boston 2013, s. 77.

³ Nitekim Osmanlı fetihlerinden sonra gayrimüslimlere oldukça müsamahakâr davranılmış ve zorlayıcı bir neden olmadığı müddetçe fethedilen topraklarda önceki statünün devamı sağlanmıştır. Bkz. İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi, *Türkler*, Cilt 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 218.

⁴ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi-18. ve 19.Yüzyıllar*, (Çev. İ. Durdu vd.), 1.Cilt, Küre Yayınları, İstanbul 2007, s. 112.

bürokrasisi ile sıcak ilişki içerisinde olması zorunluğ u aşıkârdı. Bu bürokratik etki, yerli asilzadeleri ve boyarları Kutsal Yerlerde bulunan manastırlar için giderek daha fazla bağış yapmaya zorlamış olmalıdır.

Ortodoks manastırların Eflak-Boğdan topraklarındaki finansal kaynaklarının genişlemesini izah eden bir diğer önemli neden de Osmanlı egemenliğinde iken Balkan milletlerinin ruhani idareleri konusunda İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin yetkilendirilmiş olmasıdır. Nitekim Osmanlı Devleti döneminde Ortodoks tebaanın (ruhani) idaresi, tebaanın devlete olan sadakat duygularının kuvvetlendirilmesi beklentisiyle birlikte Fener Rum Patrikhanesi'ne tevdi edilmiştir.⁵ Bu durumun Patrikhane'nin dini örgütlenme konusunda olduğu kadar başka alanlarda da nüfuzunun güçlenmesine vesile olacağı muhakkaktır.

Adanmış Manastırlarının Eflak-Boğdan'da Mülk Edinmeleri Süreci

Eflak-Boğdan'daki arazilerin İstanbul'daki patrikliğe, Athos'a, Kutsal Yerlere ve Yakın Doğu'nun değişik bölgelerine dağılmış manastırlara tahsis edilmesi, İstanbul'un fethinden sonra gerçekleşmiştir. Bilhassa XVII. yüzyılda bazı boyarlar tarafından Kutsal Yerlerdeki manastırlar için oldukça dikkat çekici bağışlar yapılmıştır. XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde ise bazı ihtilaflara ve aksi sedalara rağmen Fener rejimi sırasında adanmış manastırların kazanımları geniş sosyal ve politik çağrışımlar uyandıracak şekilde gelişme gösterdi.⁶ Belirtilen dönemde Fenerli Rum beyleri, beraberlerinde getirdikleri çok sayıda akrabaları ve Rum iş ortakları ile burada önemli bir konum elde etmişlerdi.⁷

⁵ Bülent Atalay, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri, *Türkler*, Cilt 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 88.

⁶ *Matei Basarab* (1632-1654), *Şerban Cantacuzino* (1678- 1688) ve *Constantin Brâncoveanu* (1688-1714) gibi prenslerin zamanında, adanmış manastırların sayısı ve zenginliği giderek artmıştır. Bkz. Traian Nojea, "Secularization of Monastic Estates (1863) Some Legal – Historical Aspects", *Teologia*, 66 (1), 2016, p. 156. ve Iordachi, *age*, s. 131.

⁷ Eflak-Boğdan'da Fenerli bürokratların asıl etkisi Prut Savaşı'ndan sonra görüldü. Zira 1716'dan 1821'e kadar Eflak, Fenerli Rum beyleri tarafından idare edilmiştir. Bkz. Kemal Karpat, "Eflak", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt10, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 468. ve bkz. Cafer Çiftçi, "Bâb-ı Âlî'nin Avrupa'ya Çevrilmiş İki Gözü: Eflak ve Boğdan'da Fenerli Voyvodalar (1711-1821)", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 26 (Yaz 2010), s. 28.

Böylece Athonite tarzı manastır sistemini temsil eden Rum ruhbanlar XV. ve XVI. asırdan itibaren Rumen prensliklerindeki hayata aktif olarak katılmaya ve kilise ve manastır örgütü ile kültürel yaşama dâhil olmaya başlamışlardı. Adanmış manastırlar, yerel kilise hiyerarşisinden bağımsızdılar ve adandıkları manastır tarafından idare edilmekteydiler. Genellikle vergiden muaftılar. Gelirler öncelikle bu manastırın bakımı ve ikinci olarak da adanmış olduğu manastırın ihtiyaçları için kullanılmaktaydı. Bu amaçla Eflak-Boğdan dışına gönderilen yardımlar çok çeşitliydi; para, kilise eşyaları, yapı ve tadilat malzemeleri, kiliselerin ve manastırların dekorasyonu bu yardımın kapsamı içerisindeydi.⁸

Eflak-Boğdan'da bulunan Rum manastırlarının sayıları, sahip oldukları emlak ile emlakın gelirleri hakkında değişik yılları içeren oldukça ayrıntılı bilgilere sahibiz. Söz gelimi XIX. asrın ilk yarısı tamamlandığında Eflak (Wallachia)'ta 69 manastır vardı ve bunların 35'i adanmıştı. Boğdan (Moldova)'da ise 122 manastırın 29'u adanmış manastırdı. 1848 yılına ait resmi kayıtlara göre Boğdan'daki manastırlar, içeriğinde ormanlar, göletler, değirmenler, hanlar ve balık havuzları da dâhil olmak üzere 197 adet mülk üzerinde tasarruf hakkına sahiplerdi. 1858 yılında ise tasarruf edilen toplam mülk 215'i bulmuştu ve bunlardan 87'si Athos Dağı'nın, 12'si Sina Dağı'nın, 12'si İstanbul'un, 5'i İskenderiye'nin, 2'si Antakya'nın ve 5'i diğer Yunan manastırlarının idaresindeydi. Bu mülkler, kısa bir süre için (azami 5 yıl) kiralanırdı. İstatistiklere göre, belirtilen yılda bu mülklerin neredeyse tamamı kiralanmıştı. Nojea'ya göre; Yunanlıların asıl amaçları kira gelirlerini bir an evvel Yunan abbotlara ulaştırmaktı.⁹ Mülklerin kiralanması manastır gomnoslarının¹⁰ mesuliyetindeydi. Bazen gomnos, vekil unvanı ile özel bir memurunu bu iş için yetkilendirirdi.¹¹

Memleketeyn'den Kutsal yerlere aktarılan akarın büyüklüğünü anlamak bakımından Eflak-Boğdan'da bulunan iki manastırın

⁸ *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, (Ed. Graham Speake; Kallistos Ware), Peterlang, Bern 2012, s. 123-127.

⁹ Bu mülklerin kiracılarının milliyetlerine bakıldığında 63'nün Romen, 42'sinin Yunanlı ve 2'sinin İbrani kökenli olduğu görülmektedir. Bkz. Nojea, *agm*, s. 157-158.

¹⁰ Gomnos: Manastırın idaresinden sorumlu başkeşiş.

¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Saderet-Mektubi Kalemî. (A.MKT.UM.) Dosya No: 260 Belge No: 97

bütçelerine göz atmak yeterli olacaktır. “Iasi” ve “Cotroceni” adlarını taşıyan ve Bükreş’teki en büyük ve en zengin kraliyet manastırlarından olan bu iki manastırın gelirleri, tamamen Kutsal Dağ’a (Aynaroz) adanmıştı. 1828 yılında Cotroceni’nin geliri 33 kg altına, 1827 yılında Basil Lupu’nun (Iaşi) geliri ise 27 kg altına eşdeğerdi. Belirtilen tarihlerde bu gelirler Aynaroz’daki *Protaton*’a¹² gitti ve yirmi manastır arasında paylaşıldı.¹³

Eflak-Boğdan’da manastırlarca kullanılan araziye oran olarak ifade etmek gerekirse; Romen ve Rum manastırlarının tamamının sahip olduğu araziler her iki prensliğin arazi toplamının %25’ine; sadece adanmış olan manastırların tasarruf ettiği araziler ise toplam arazinin %11’ine tekabül etmekteydi.¹⁴ Buna mukabil Eflak-Boğdan’da bulunan bütün bu manastırlardan, hastane, okul ya da hasta ve bakıma muhtaç insanlar için ev inşası gibi bir takım sosyal hizmetler ifa etmeleri beklenirdi. Bununla birlikte, incelememizin ilerleyen kısımlarında ifade edeceğimiz üzere gelirlerin bir kısmının ya da fazlasının ruhbanlar tarafından bu kutsal yerleri desteklemek üzere prenslikler dışına gönderildiği çok açıktır.¹⁵

Anlaşıldığı üzere bu yerlerden manastırlara çok ciddi bir gelir akışı söz konusuydu. Bu nedenle Tozer’in da ifade ettiği gibi, başta Aynaroz ve Kudüs-i Şerif manastırları olmak üzere mukaddes addedilen yerlerdeki manastırlar Tuna Nehri havzasında bulunan prensliklere

¹² *Protaton*, Aynaroz’un hükümet merkezi olan Karis’te bulunan ve Aynaroz ruhani idaresinin başkanı olan *Protos (Baş Nazır)*’a tahsis edilen idari ofistir. Bkz. Hadi Belge, 19. Yüzyıl Osmanlı Taşra İdaresinde Aynaroz Manastırları, *Basılmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018, s. 137-138.

¹³ Sadece Iasi Manastırının kendisine ait 1 hanı, 20 ev, 32 dükkân, 150 kiralık dükkân ve 36 hektarlık üzüm bağları bulunmaktaydı. Cotroceni Manastırına ise 1682’de Kutsal Dağ’a adanmış en zengin manastırdı. Kendisine tabi dört ilave (ikincil) manastıra ve çok sayıda mülke sahipti. Athos Dağı kayıtlarına göre adanmış manastırlar Romanya’daki prensliklerde 700.000 ila 1.000.000 hektarlık bir arazi tasarruf etmekteydiler. Bkz. *Mount Athos: Microcosm of the Christian East*, (Ed. G. Speake; K. Ware), s. 127-128.

¹⁴ Nojea, *agm*, s. 158.

¹⁵ BOA.I.MMS. 6/198

(*Danubian Principalities*) çok şey borçluydular.¹⁶ Üstelik Kutsal yerlerin maddi kaynakları sadece arazi gelirleri ile sınırlı değildi.¹⁷

Ancak buradan elde edilen gelirler adanmış manastırlara sıhhatli bir şekilde ulaşmıyordu. Memleketeyn idaresinde özellikle Fener bürokrasisinin hâkim olduğu XVII. yüzyılda bu daha gün yüzüne çıkmıştı.¹⁸

Fener bürokrasisinin idaresinden duyulan bu memnuniyetsizlik "*Tudor Vladimirescu*" öncülüğünde bir isyana neden oldu (1821). Bu olaylar, Eflak idaresinin eskiden olduğu gibi artık yerli ailelerin iktidarına emanet edilmesiyle kalmadı, Eflak'ta "Adanmış Manastırlar"ın konumlarının sorgulanmasına neden olacak bir dizi olayın başlangıcı oldu.¹⁹

Adanmış Manastırlar Meselesi'nin Ortaya Çıkışı

Memleketeyn'deki adanmış manastırlar yerel kilise hiyerarşisinden bağımsız olduklarından düzensiz manastırlar olarak addedilmişlerdir. Manastırların bu düzensiz hukuki statüsüne karşı itirazlar XVI. yüzyılın sonunda başladı ve XVII. yüzyıl boyunca devam etti. Çok sayıda yerel prens -Yunan karşıtı kampanyanın bir parçası olarak- bu manastırların hukuki statülerini bir düzene koymak ve kazanımlarını azaltmak adına uğraş verdi. Bu anlamda "*Cesur*" lakaplı *Mihai Viteazul* (1595- 1602) ilk sırada sayılması gereken kişidir. Eflak Prensi *Matei Basarab* (1632-1654) ile Boğdan Prensi *Dimitrie Cantemir* (1710-1711) ise bu

¹⁶ Henry Fanshawe Tozer, *Researches In The Highlands Of Turkey, Including Visits To Mounts Ida, Athos, Olympus And Pelion, To The Mirdite Albanians, And Other Remote Tribes*. Charleston: Biblio Life, (1869 Yılıının Tıpkı Basımı), 2009, s. 69-70.

¹⁷ Manastırların bağışlar başta olmak üzere diğer kaynakları için bkz. Abidin Temizer, "Kadinsız Şehir Aynaroz: Tarih, Mekan Ve Yaşam", *Studies Of Ottoman Domain*, 2 (2), 2012, s.5. Kutsal Yerlerden özellikle Aynaroz, öteden beri Rusya'nın ilgi alanındaydı. Bkz. Ahmet Aksin, Arzu Aytekin, "19. Yüzyılda Rusya'nın Balkanlar'da Uyguladığı Politikalar ve Athos Dağ'ındaki (Aynaroz) Faaliyetleri", *Balkan Tarihi*, II. Cilt, (Ed. Z. Gölen, A. Temizer), III. UBTAS Sempozyum Bildirileri Kitabı, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları, 2016, s.95-98.

¹⁸ Barbara Jelavich, *Russia and the Formation of the Romanian National State, 1821-1878*, Cambridge University Press, London 2009, s. 131.

¹⁹ Ion Tutuianu, "The Romanian - Greek Litigation Regarding the Dedicated Monasteries Wealth, from 1821 until the Secularization", *Acta Universitatis Danubius*, 8 (2), 2015, s. 49.

hareketin öncülerinden ve en çok saygı duyulan kişilerindendi. Ancak bu çabalar ve önlemler hiçbir vakit tamamlanmadı. Dahası adanmış manastırlar yeni ayrıcalıklar kazandı ve hukuki statülerindeki düzensizlik artarak devam etti. Adanmış manastırların bu ayrıcalıklarını feshetmek, birçok politik şahsiyetin ve boyarın ajandasındaki ulusal kurtuluş programının önemli bir parçası haline geldi. Hatta yerel liderlere ait olan bu görüşler, zaman zaman Büyük Güçlere gönderilen diplomatik notlar arasında da yer almıştır.²⁰

1821 yılında Eflak'ta cereyan eden olaylar, adanmış manastırlar ile ilgili rahatsızlığın tekrar gündeme gelmesine neden olmuştu. Zira 1821'de başlayan iğtişaş nedeniyle Eflak'ın Osmanlı hazinesine ödemesi gereken vergisi birikmişti. Biriken bu borç yaklaşık olarak 8.000 keselik (3.312.384 kuruş, 78 akçe) bir meblağ idi. Eflak halkı borcun ödenmesi ile ilgili olarak Osmanlı merkezi hükümetine bir mahzar göndermiş, mahzarın içeriğinde bu borcun manastırların ve boyarların gelirlerinden ödenmesi talep edilmişti.²¹

Önerilen çözüm bir anlamda Eflak'taki fakirliğinin halkın nazarındaki nedenlerini ifade etmekteydi. Halk topraksızdı ve fakirdi çünkü Eflak ve Boğdan arazilerin dörtte biri manastırların; geri kalanı ise büyük ölçüde boyar adı verilen yerli asillerindi. Bahsedilen çözüm aynı zamanda ileride "*Adanmış Manastırlar Meselesi*" olarak bilinen yeni ve büyük bir sorunun başlayacağını habercisiydi. Nitekim Rum manastırlarının Eflak-Boğdan'daki varlıkları, biriken borcun ödenmesi için oluşturulacak bütçenin başlıca kaynağı olarak işaret edilmiştir.²²

Mahzarda Osmanlı makamlarına sunulan teklif, Osmanlı kayıtlarında emsali olup olmadığı yönünden değerlendirmeye alındı. H.1218 (M.1803/1804) yılında buna benzer bir usulün uygulandığı tespit edilmişti. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)'nda 1825 yılına ait

²⁰ Nitekim 1821'de Fener yönetiminin kaldırılmasından kısa bir süre sonra, Eflak prensleri *Barbu Ştirbei* ve *George Bibescu*, adanmış manastırların durumunun düzenlenmesi hususunda Rusya ve *Büyük Güçler*den diplomatik nota yayınlamalarını istemişlerdi. Bkz. Lordachi, *age*, s. 132-134.

²¹ BOA.HAT.1143/45454 Menzilhanelerin borcunun da ilavesiyle toplam borcun 4.000.000 kuruş olduğu ifade edilmektedir. Bkz. BOA.HAT.1143/45454-D

²² Togay S. Birbudak, Romanya'nın Bağımsızlığını Kazanması, *Basılmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 105.

olan bir belge, geçici ya da kalıcı bir düzenleme olduğu bilinmemekle birlikte, söz edilen teklifin Osmanlı makamları tarafından olumlu karşılanarak kabul edildiğini göstermektedir. Anlaşıldığı kadarı ile Eflak-Boğdan'da Rum manastırlarının tasarruf ettiği mülklerin gelirleri üç parçaya bölünmüş bir parçası biriken borcun ödenmesi için tahsis edilmişti. Belgeye göre; 1823-24 senesi için manastırların Prut Nehri'nin diğer tarafında (Boğdan) bulunan ve iltizama verilen arazinin toplam geliri 8 yük 36.094 kuruştur ve bu meblağın sülusu (1/3) olarak, adanmış kilise ve manastırlara düşen pay olan 2 yük 78.698 kuruş (tahminen 278.698 kuruş), kapı kethüdaları aracılığı ile manastır vekillerine parça parça gönderildi.²³ Gelirlerin üçte biri dahi imkânları son derece kısıtlı olan manastırlar için hayati derecede önemliydi. Nitekim XIX. asırda Aynaroz Manastırlarının Osmanlı Devleti'nin merkezine ödemekle mükellef olduğu vergi miktarı Tanzimat'tan önce 42.000; Tanzimat sonrasında ise 72.000 kuruştur ve vakıf arazilerden elde edilen gelirler bu verginin ödenmesini daha mümkün kılıyordu.²⁴

Eflak ve Boğdan'da manastırlara ayrılan vakıf arazilerin edilen gelirleri, borç nedeniyle yapılan bu yeni düzenlemeden sonra, artık üç parçaya bölünmüştür. Gelirlerden bir pay Memleketeyn idaresine, diğer pay Eflak-Boğdan'da bulunan manastırların tamirat masrafları ile hayır işlerine tahsis edilmiş, üçüncü pay ise tamamen Kutsal Yerlerde bulunan adanmış kilise ve manastırlara ayrılmıştır. Bu süreçte boyarlar ve yerli ruhbanlar emlakın kiralınması ve gelirlerin devşirilmesi işlemlerinin tamamen kendi komisyonları tarafından ve Rum ruhbanların bu sürecin dışında tutulması suretiyle gerçekleştirilmesi arzusundaydılar.²⁵

Böylece Memleketeyn idarecileri ve boyarlar ülkelerindeki Rum manastırlarının varlıklarına dair düşündükleri düzenlemenin en azından bir kısmını hayata geçirmiş oldular. Memleketeyn idarecileri bu tarihten sonra, incelememiz ilerleyen bölümlerinde de ele alacağımız üzere, bazı iç ve dış gelişmelerin de etkisiyle Rum manastırlarının

²³ BOA.HAT.1145/45505

²⁴ Belge, *agt*, s.309-310. ve Meral Metin, *XIX. YY.da Osmanlı Devleti'nde Aynaroz Adası, Aynaroz Ruhbanları ve Rum İsyancıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri 2010, s.84.

²⁵ BOA.HAT.1145/45505

gelirlerine müdahale konusunda daha cüretkâr bir tutum içerisinde olmuşlardır. Manastır gelirlerini tasarruf eden Rum ruhbanlar ile onların bağlı bulunduğu patriklikler, bunun biriken Eflak borcunun ödenmesi ile sona erecek olan geçici bir düzenleme olduğuna inanmak isteseler de yaşanan gelişmeler onların bu düşüncelerini doğrular nitelikte değildi. Rum tarafı, mülkleri üzerinde giderek artan müdahaleler ile birlikte meseleyi Osmanlı makamlarına hatta bazen uluslararası platformlara taşıyacaktırlar.²⁶ Ne var ki, Rum manastırları ve patriklikleri bir daha hiç bir vakit bu gelirleri tamamen kendileri tasarruf edemeyeceklerdi.

“Adanmış Manastırlar Meselesi” başlangıçta Osmanlı Devleti’nin iki tebaası arasında cereyan eden bir tartışma olarak ortaya çıkmış iken zamanla yeni aktörler bu sürece dâhil olmuştur. Şüphesiz bunlardan en önemlisi, 1774 yılındaki Küçük Kaynarca Antlaşması’ndan sonra Balkanlar’da yaşayan Slav asıllı Ortodokslar üzerinde en ziyade söz söyleme imkânını elde eden Rusya’dır.²⁷

Rusya “Üçüncü Roma” doktrini çerçevesinde Ortodoks Kilisesi’ni kendi dini otoritesine (Rus Kutsal Meclisi/Holy Synod) tabi kılmaya çalışmıştı. XVIII. yüzyılın sonunda, Rusya’nın nüfuzunu batıya doğru genişletmesi bağlamında, imparatorluk yetkilileri tarafından, Rus Kutsal Meclisi’ne bağlı yeni bölgeler teşkil edileceği ile ilgili bir kampanya başlatıldı. Bu çerçevede Rusya, İstanbul Patrikhanesi yönetiminde sözü geçen çok sayıdaki din adamını kendi himayesinde çalışmaya razı etmişti. Böylece Rusya şaşırtıcı bir şekilde, belki de Ortodoks birliğin millileşmesi sürecinin ilk göstergesi olarak, İstanbul Patrikhanesi’ne karşı bir konumda yer almak durumunda kalmıştır.²⁸

²⁶ Kudüs-i Şerif Patriği ile Tur-i Sina ve Aynaroz Manastırları vekillerinin Eflak-Boğdan’da bulunan mülklerin gelirlerinin üçe bölünmesi ile ilgili yeni düzenlemeden duydukları rahatsızlığa dair Osmanlı merkezi hükümetine verdikleri arzuhal için bkz. BOA. HAT 1153 / 45746

²⁷ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi (1789–1914)*, VII. Dizi-Sa. 169, TTK Yayınları, Ankara 1997, s. 260.

²⁸ Rusya’nın bu kampanyası ilk aşamada Polonya bölgesindeki bazı kilise ve manastırları etkileyerek bölüdü. 1792 yılının Şubat ayında, Moldavia ve Wallachia’nın askeri işgalini takiben, II. Katarina (Catherine II) ve St. Petersburg’daki Rus Kutsal Sinodu, Ekaterinoslav’dan Başpiskopos Amvrosiy Serebrennikov’u “Eflak-Boğdan” nın iki toplumu üzerinde yetkili olmak üzere atadı. Yaş Antlaşması’nın (1792)

Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan Kırım Harbi'ne kadar olan süreçte zaman zaman Rus işgaline maruz kalan Eflak-Boğdan'ın siyaseti üzerinde oldukça etkili bir konuma ulaşan Rusya, Prensliklerin problemleri ile alakadar olmaya başlamıştır.²⁹ Zaten bazı boyarların öteden beri Rus yetkililer ile temas halinde oldukları biliniyordu.³⁰ Rus işgali sırasında prenslikler ile Rum tarafının manastır mülkleri ile ilgili meselede anlaşmaya zorlanması da bu ilginin kapsamı içerisindeydi. Aynı dönemde manastır varlıklarının bir kaynak olarak kullanılması fikrini prensliklere tavsiye edenler yine Rus yetkililerdi. İşte bu zamanda Memleketeyn hükümeti ile Rum keşişleri arasındaki fikir ayrılığı daha belirgin hale geldi. Yerli keşişler, yabancılarla ait manastırların imtiyazları nedeniyle kendi hükümetlerine kırgındılar. Yunan isyanının bir sonucu olarak Yunan hegumenlerin³¹ ülkeden çıkarılmaya zorlanması bu kırgınlığın bir neticesiydi.

Anlaşmazlığın bir tarafı olan Memleketeyn idaresine göre; bu araziler manastırlara aslına ve amacına uygun şekilde kullanılmak üzere bağışlanmıştı. Diğer bir deyişle manastırlar bu kaynakları güven içinde

---

imzalanmasından kısa bir süre 1787–1792 yılları arasında Serebrennikov, Boğdanlı bir keşiş olan Gavriil Bănulescu-Bodoni'yi Moldavya'daki Ortodoks Kilisesi'nin metropoliti olarak atadı. Patrikhane'nin Prenslikler üzerindeki özel yetkisini ihlâl ettiğinden, İstanbul Patriği VII. Neophytos bu atamaya şiddetle karşı çıkmıştır. Bănulescu-Bodoni, yerel kilise yönetimini düzenlemek için bir dizi idari reform başlattı, bir taraftan da Rus Kutsal Sinodu'nun yetkisi içinde hareket etti. Bu kampanyada, Bănulescu-Bodoni'ye yerel din adamlarının desteğini kazandı, ancak çaba onu, Prensliklerdeki Grek hiyerarşisi içinde 1810–1811 arası dönemde yükselişte olan Yunan abbotlar ile çatışmaya soktu. Bu çatışmada adanmış manastırların hukuki-idari statüsü tartışmanın en önemli konusu haline geldi. Polonya topraklarında uygulanan emperyal politikayla uyumlu olarak, Gavril adanmış manastırların bağımsız (stauropogial) statüsünü sona erdirmeyi ve manastır sahiplerini Rus kilisesinin yönetimi altına almayı amaçladı. Gavril 1821'deki ölümüne kadar bu çerçevede görev icra etmiştir. Bkz. Iordachi, *age*, s. 132-134.

²⁹ Karpat, *age*, s.468. Eflak-Boğdan'ın yine Rus işgali altında olduğu dönemde 1830 yılında yürürlüğe girmek üzere "*regulamentul organic*" adında bir anayasa metninin hazırlanmasına öncülük eden Rusya bu sayede Eflak-Boğdan'ın içişlerine daha fazla müdahale imkânı elde etmiştir. Bkz. Ekrem B. Ekinci, "Osmanlı İdaresinde Adem-i Merkeziyet ve İmtiyazlı Eyaletler", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, (6), 2008, s. 34.

³⁰ Söz gelimi Boğdan Voyvodası İskerlet Kalimaki'nin, Boğdan'da isyancı fikirleri körükleyecek içeriğe sahip bazı mektupları bir boyar aracılığı ile Rusya'ya gönderdiği bilinmektedir. Bkz. BOA.HAT.1140/45374.B-1

³¹ Manastırları idare ve mülkleri tasarruf eden Rum ruhbanlar (hegoumenos).

ve kesinlikle belirlenen amaç doğrultusunda kullanıp, herhangi bir fazla meblağı Kutsal Yerlere göndermemek kaydı ile ellerinde tutuyorlardı. Öte yandan Yunan rahipleri ise tam aksine bu varlıkların tamamen kendi mülkiyetleri olduğunu iddia etmekteydiler.³²

Eflak-Boğdan'ın yerel egemenleri olan boyarlar kendi arazilerinin borçlar için kaynak olarak kullanılması düşüncesinden ve bu düşüncenin gündeme gelmesinden endişelenmiş olmalıydılar. Bu nedenle borçların ödenmesi için çözüm olarak adanmış manastırların varlıklarını işaret etmişlerdi. Boyarlar Osmanlı merkezi hükümetine yapmış oldukları müracaatta; "tartışma konusu olan emlakın kendi memleketlerindeki manastırların vakfı olduğunu ve gelirlerinin de öteden beri bu manastırların ihtiyaçları için sarfedildiğini" dolayısı ile Romanya dışındaki manastırların bu mülkler üzerinde bir tasarruflarının olmayacağını iddia etmişlerdi. Hatta boyarlar daha da ileri giderek, Rum manastırlarındaki papazların ellerinde bulunan senetleri işaretleyerek, onların dahi geri alınmasını istemişlerdi.³³

Sorun giderek büyümekte ve daha belirgin bir hâl almaktaydı. 1827 yılında Eflak voyvodalarının, Eflak'taki Rum manastırlarına ait arazileri ekip biçmeye izin vermediklerine, dolayısı ile bu arazilerden istifade edemediklerine dair Kudüs Patriği ile Tur-ı-sina manastırları temsilcisi tarafından bir şikâyet yazısı kaleme alınmıştı.³⁴

1837 yılında ise Rus elçisi (Cenderov?), İstanbul ve Kudüs-i Şerif Patrikhanelerini paskalya tebriği bahanesiyle ve cebinde Eflak metropolitinin bir mektubu olduğu halde Babialı'yi ziyaret etti. Elçi, Aynaroz, Tur-i Sina ve Kudüs-i şerif manastırlarının Eflak ve Boğdan'da bulunan emlakı ile ilgili yeni oluşturulan nizamın gereği olarak gelirlerin bir kısmının Memleketeyn'de bulunan manastırlara tahsis edilmesi gerektiğini ancak henüz bu yeni düzenin gereklerinin yerine getirilmediğini ifade etmişti. Elçi ayrıca, Eflak'ta adı geçen manastırların vakıf mülklerinin yönetiminin dört üyesi boyarlardan, dört üyesi patrikhaneden oluşan bir kurul tarafından yönetilmesi sürecinin bir an evvel başlaması gerektiğini ifade etmişti. Ancak patrik, bu mektupta

³² Jelavich, 2009, *age*, s. 131.

³³ BOA.HAT.1145/45505

³⁴ BOA.HAT.1153/45746

belirtilen taleplere itiraz etmiş, “Eflak boyarlarının Kudüs-i şerif ve Aynaroz ve Tur-ı Sina manastırlarına olan tasallutlarının” sona erdirilmesi için padişah hazretlerine arzuhal takdim edeceklerini hatta gerekirse bu hususun “Rusya imparatoruna dahi tazim-i hâl” ile izah edileceğini beyan etmiştir.³⁵

Görüldüğü gibi 1830’lu yıllarda gelinen noktada, sorunun her iki tarafı da durumdan memnun değildi. Eflak-Boğdan idarecileri manastırların gelirleri üzerinde tam manası ile söz sahibi olamamaktan ve yine adanmış manastırların ve ruhbanlarının yerel kilise hiyerarşisine tabi olmayan bağımsız konumlarından; Rum tarafı ise mülklerine yapılan müdahaleden rahatsızdılar.

Rusya her iki taraf arasında dengeleri koruyan bir politika takip etmeye çalışmış olsa da başlangıçta Eflak-Boğdan üzerindeki nüfuz siyasetinin bir gereği olarak prenslikler yanındaki konumunu açıkça hissettirmiştir. Rus elçisinin Dersaadet’te boyarların fikirlerini savunması, Memleketeyn idaresi üzerindeki Rus nüfuzunun ve himayesinin açık delilleridir. Rusya’nın himayesi Eflak-Boğdan voyvodalarını cesaretlendirmekteydi.

Adanmış Manastırlar Meselesi’nde Uzlaşma Arayışları

Rum manastırları ve patrikliği ile Eflak-Boğdan idaresi arasındaki tartışmalar diğer alanlara da yansiyacak şekilde genişleyerek devam etti. Kırım Harbi’ne kadar olan süreçte Rus hükümeti iki taraf arasında anlaşma zemini oluşturabilmek için bir kaç defa girişimde bulunmuştu. Bu uzlaşma arayışları içerisinde Eflak-Boğdan’da manastırlara ait arazinin miktarının ve gelirlerinin tam manası ile tespit edilmesi ve her iki tarafı da memnun edecek bir paylaşımı sağlayacak bir planın geliştirilmesi çabası da vardı. *Kiselev* (Kiseleff) idaresi sırasında, Prenslikleri ve Kutsal Yerleri temsil eden üyelere oluşan karma bir komisyon oluşturdu. Ancak Rum rahipleri, 1832-1833 yılları arasındaki müzakerelerde, toprakların manastırlarının mülkü olduğu konusundaki

³⁵ Yeni oluşan bu düzenin gereklerinin yerine getirilmesi ile ilgili “Rum patriği kullarına ihbarı için Eflak ve Boğdan divanlarının müdiri olan Rusya generalı Kiselev (General Pavel Dimitrievich Kiselyov/Kiseleff olmalıdır) tarafından” Bükreş metropolidi “memur ve me’zun olmuş[tu].” Bkz. BOA.HAT.779.36494.A.1

iddialarını korudular ve bu husustaki inatçı tutumlarını hep diri tuttular.³⁶

Aynı şekilde 1843 ve 1851 senelerinde yine Rusya'nın girişimi ile sorunun çözümü için tekrar bir anlaşma zemini aranmıştı. Rus bürokratlar, manastırların sabit bir gelir ya da gelirden bir oranı almayı içeren bir program üzerinde çalışmışlardı. Bu amaçla yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamadı. Rusya'nın sorunun çözülmesi için son girişimi ise Kırım Savaşı sonrasındaydı. İstanbul'da Rusya ve Osmanlı delegelerinin yanı sıra dini kurumların temsilcilerinin de katılımı ile bir görüşme gerçekleşti. Manastır ruhbanlarına gelirlerin dörtte biri veya her iki prenslik için 65.000 düka ödeme teklif edilmişti. Rus temsilci Patrikhaneye bu teklifin kabul edilmesi yönünde baskı uygularken, gelecekte daha kötü ve daha dramatik şartlarda bir anlaşma ihtimaline karşı onları uyarmıştı. Nitekim Kırım Savaşı'ndan mağlup ayrılan Rusya'nın Yunan keşişlerine destek kabiliyeti de ciddi anlamda sarsılmıştır.³⁷

Adanmış Manastırlar Meselesi, bu sıralarda (Kırım Savaşı) Osmanlı merkezi hükümetinin de gündemindeydi. Osmanlı tarafında hâkim olan kanaat, bu meselenin mümkün olduğunca yabancı bir tarafın hakemliğe müracaat edilmeden çözülmesi yönündeydi. Bu maksatla Rum manastırlarının Eflak ve Boğdan'daki evkafıyla ilgili müzakerelerde bulunmak üzere, bir komisyon oluşturulması kararı alınmış, bu çerçevede bir meşveret meclisi oluşturulmuştu. Burada yapılan ilk değerlendirmede, söz konusu manastırlar Eflak-Boğdan'da olduğundan, Emareteyn idaresinin mutlak surette bu gelirlerde bir paylarının olması gerektiği kanaati oluşmuştu. Bununla beraber Eflak-Boğdan temsilcilerinin taleplerini değerlendiren Osmanlı merkezi

³⁶ Jelavich, 2009, *age*, s. 132.

³⁷ 1843'de oluşturulan plana göre, manastırlara ait olan topraklar dokuz yıl için müzayedeye çıkarılacak, bu müzayedenin işleyiş sürecinde manastır temsilcileri ve aynı şekilde Prensliklerden ve Rusya'dan delegeler bulunacak, bu süre için manastırlara 1.000.000 kuruş verilecekti. Süre dolduğunda bir sonraki dokuz yıllık dönem için ödeme yapılacaktı. Ancak bu teklif için Moldova prensi 500.000 kuruş vermeyi kabul etmesine rağmen, Eflak Prensi Bibescu öneriden memnun olmamıştır. Fakat her iki girişimde de Rum tarafı benzer şekilde uzlaşmaya yanaşmayan tavırlarını sürdürmüşlerdi. Bkz. Jelavich, 2009, *age*, s. 132-133.

hükümet bürokratlarının mütalaasına göre; “iki taraf dahi teba-i Devlet-i Aliyye’den olarak himayet ve siyanette yeksan tutulma[lıydı].³⁸

Osmanlı bürokratları, tarafların iddiaları ortaya konulduğunda “*hakkın ne tarafa olduğu meydana çıkacağından...*” emindiler. Bu sebepten adaletli bir hüküm belirlemek için öncelikle heri iki tarafın görüşlerinin tam manası ile anlaşılması, ardından da “*Memleketeyn Nizamnamesi*” hükümlerinin incelenmesi istenmişti.³⁹

Kırım Savaşı Sonrası Adanmış Manastırlar Meselesi

XV. yüzyılda Osmanlı egemenliğine alınarak XIX. asra kadar imtiyazlı iki beylik olarak idare edilen, 1859 yılında birleşen, sonradan bağımsız bir devlet olarak Romanya adını alacak olan Eflak-Boğdan'ın bağımsızlık mücadelesinin aşamaları elbette bu araştırmamızın asıl konusunun dışında kalmaktadır. Ancak inceleme konumuz olan “*Adanmış Manastırlar Meselesi*” ile ilgili yapılacak tahlillerin Romanya'nın bağımsızlık sürecinde yaşanan gelişmelerden ayrı ele alınamayacağı muhakkaktır. Bu itibarla Paris Konferansı'ndan sonra Eflak-Boğdan siyasetinin şekillenmesinde son derece etkin bir rol üstlenen Fransa'nın ve bazı Büyük Devletlerin Romanya politikaları için ayrı bir paragraf açmak yerinde olacaktır.

Kırım Savaşı'ndan sonra siyasi şartlar değişmiş, Memleketeyn idaresi XIX. asrın başından beri kendilerini himaye eden büyük bir gücün (Rusya) desteğinden mahrum kalmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak Fransa, Eflak-Boğdan politikasına özel bir önem atfetmiştir. Sıcak denizlere inmek düşüncesiyle nüfuz sahasını boğazlara doğru genişletmek isteyen Rusya'nın politikasına karşı bir tampon devlet kurmak isteyen Fransa, Eflâk- Boğdan'ın birleşmesinden yanaydı. Bu amaçla III. Napolyon (1808-1873) ile Osmanlı'daki diplomatik temsilcisi *Thouvenel*, Tuna Prenslüklerinin yani Eflâk ve Boğdan'ın Romanya adı altında siyasî teşekkülü için olağanüstü gayret sarf etmişlerdir. Nitekim Paris Barış Antlaşması'nın 22. ve 27. maddeleri Fransa'ya bu konuda

³⁸ BOA.I.MMS.6 / 198

³⁹ Konunun Meclis-i Ali-i Tanzimat ve Meclis-i Vala-i Riyaset Meclislerinden birer zat ile Hariciye Nezareti temsilcisi ve Meclis-i Ali-i Tanzimat müfettişi Semahatlı *Rüştü Molla Efendi* başkanlığında bir komisyon kurularak incelenmesi, kararın Meclis-i Vükelada tekrar görüşülmesi teklif edilmiştir. Bkz. BOA.I.MMS.6/198

bazı imkânlar sağlamaktaydı. Rusya da çeşitli sebeplerle bu iki beyliğin birleşmesine arka çıkarken, İngiltere ve Avusturya'nın desteklediği Osmanlı Devleti ise kopuşun ilk adımı olan bu birleşime şiddetle karşı çıkmıştır.⁴⁰

Adanmış Manastırlar Meselesi de bu konferansta görüşülen konular arasındadır. Paris Konferansı'nın 13. Protokolü bu sorunun çözümü ile ilgiliydi. Büyük Güçler somut bir çözüm üzerinde anlaşamadıkları için, konferansın protokolü, her iki prenslik yetkililerinin ve adanmış manastırların temsilcileriyle birlikte, uzlaşma zemini oluşturmakla görevli ortak bir komisyon kurmasını istemiştir. Eflak ve Boğdan prensliklerinin temsilcisi, İstanbul Patrikhanesi ve adanmış manastırların temsilcilerinden oluşan bir komisyonun kurulmasına öncülük etmiş, ancak Rumen heyeti, komisyonun müzakeresine hiçbir zaman tam olarak katılmamıştır.⁴¹

Paris Konferansı'nda sorunun çözümü için teşkil edilen uzlaşma komisyonundan olumlu bir netice çıkmamıştı. Bu durumda meselenin uluslararası bir komisyona (arbitraj/hakem komisyonu) havalesi ve tarafların da oradan çıkan karara rıza göstermeleri gerekiyordu. Ancak aradan bir kaç yıl geçmesine rağmen böyle bir komisyonun toplanması için henüz somut adımlar atılmamıştı. 1860 yılında Aynaroz manastırlarının ruhban temsilcileri merkezi hükümete mağduriyetlerini anlatan bir mahzar hazırlayarak Paris Konferansı mazbatasının "...on üçüncü maddesi mailince henüz bir şeye teşebbüs olunamadığı[nın]..." üzüntüyle izlendiğini ifade etmişlerdi. Ruhbanlar, hem boyarların bu

⁴⁰ Fatma Uygur, "1857 Eflak ve Boğdan Seçimlerine Fransız Müdahalesi ve Sonuçlarına Dair Bir Araştırma", *Otam*, 42, Güz 2017, s. 174.

⁴¹ Iordachi'ye göre; anlaşmanın gereğini resmi olarak yerine getirmiş gibi görünmekle birlikte, aslında Romen tarafı, konuyla ilgili kendi politikasını uygulama umudu ile çözümü engellemek istediği anlaşıldı. Rum tarafının çeşitli şikâyetler ile konuyu değişik mercilere taşıma gayretlerine ise Romanya hükümeti taktiksel olarak cevap vermedi; bunun yerine, konuyu çıkarına uygun olarak çözmeyi amaçlayan bir dizi tek taraflı önlemler almıştır. Söz gelimi hükümet, adanmış manastırların statüsünü ve mülkünü incelemek için kendi komisyonunu seçti. Bkz. Iordachi, *age*, s.135. Bazen Eflak voyvodaları diplomasinin kuralları içinde kalmak suretiyle Osmanlı hükümeti ile olan ilişkilerinde de bu görmezden gelme ya da oyalama usullerine müracaat etmişlerdir. Söz gelimi adanmış manastırlara ait arazilerin Boğdan'da uygulanan iltizam (kiralama) usullerinin Eflak'ta uygulanmasını geciktirmişler ya da yerine getirmemişlerdir. Bu örnekle ilgili olarak bkz. BOA.Y.EE. 41/118

mülkleri gelişigüzel müsadere etmelerinden hem de Memleketeyn gazetelerinde “*Rum milleti cemiyet-i rahmiyesine*” karşı yapılan hakaretlerden rahatsızdılar. Ruhbanlar bu defa iddialarını çeşitli misaller ile kuvvetlendirmişlerdi. Söz gelimi Yaş'ta bulunan *Gulba (Gulbarga/Kalburgi)* adındaki Aynaroz'a bağlı bir manastırı, Eflak-Boğdan hükümetlerinin zorla darü'-ş-şifa haline getirdiklerini ve yine manastırların tasarrufunda olan ormanlarını bundan böyle kendi emval ve emlakı ilan ettiklerini ifade etmişlerdi.⁴²

1863 Yılı Düzenlemesi ve Eflak-Boğdan'da Manastır Mülklerinin Kamulaştırılması

İki prensliğin birleşmesinden sonra resmi olarak olmasa da fiili olarak tek ve bağımsız bir devlet gibi ve büyük bir öz güven içerisinde hareket eden Memleketeyn idaresi, Fransa'nın da himayesi ile gerek iç gerekse dış politikada daha cesur adımlar atmaktaydı. İç siyasette Aleksandru Ioan Cuza'nın muhalifleri yok değildi. Memleketeyn siyasetinde biri boyarlar tarafından temsil edilen muhafazakârlar ve diğeri liberaller olmak üzere iki siyasi fırka mevcuttu. Cuza liberal tarafın bir temsilcisi addediliyordu. Ancak konu manastır emlakının istimlâkı meselesine gelince bütün partiler bu konuda birleşebiliyordu. Paris Konferansı sonrasında yaşanan seçimin bir neticesi olarak Eflak-Boğdan'ın birleşmesi ile bağımsız bir Romanya'nın kurulması yolunda önemli bir aşama geçilmişti. Güçlü bir hükümet için içerde siyasi istikrar şarttı. Bunun için prensliklerdeki sosyal ve iktisadi şartların iyileştirilmesi lüzumu vardı. Tarım yasası ve toprak reformu bu açıdan gerekli görülüyordu. Yasanın amacı her köylüyü bir parça toprak sahibi yapıp, zengin ve bağımsız bir toprak sahipleri sınıfı yaratmaktı.⁴³

Romanya'nın ilk başbakanı aynı zamanda bir tarihçi olan *Mihail Kogălniceanu* (1863-1865 yılları arasında başbakan) bir konuşmasında Romen prensliklerinin Hristiyanlığın kutsal yerlerindeki mabetlerine ne denli büyük yardımlar yaptığını hatırlatarak adanmış manastırların mülklerinin kamulaştırılması konusundaki görüşlerini şöyle özetlemiştir:

⁴² BOA.A.DVN.149/30

⁴³ Jelavich, 2007, s. 319-320.

“Antakya, Kudüs ve İskenderiye Patrikhanelerinin sadece Prenslüklerin yardımıyla desteklendiğini hatırlatmama izin verin. Bu görev güzeldir. Prenslükler, Müslüman Ortodoksluğunu korumak için bu görevi yerine getirdiklerini unutmamalıdır... Romanya gelecekte de bunu yerine getirmelidir. Ama bir kez daha ekleyelim: Doğu Ortodoksluğuna parayla yardım edeceğiz, ama toprakla asla!”⁴⁴

Romanya hükümeti bu kararlılıkla 1863 yılının mayıs ayında adanmış manastırların mülklerine ait eşya ve gelirlerin ülke dışına çıkarılmaması hususunda bir dizi tedbirler almıştır. Bu kapsamda Kutsal Mezar'ın (Kudüs-i Şerif) mütevelli heyetinin feshedilmesi gibi bir takım düzenlemeler gerçekleştirilmiş, yanı sıra manastır arazilerinin kiralanması işlemlerinin sadece Rumen dini otoritelerinin yetkileri doğrultusunda yapılması kararlaştırılmış, düzenlemelere itaatsizlik gösteren bazı memurlar ve Rum hegumenler ise görevlerinden alınmıştı. Bunun dışında tartışma konusu olan varlıkların kısa bir sürede envanteri çıkarılarak gelirler üzerine daha kolay denetim sağlanması amaçlanmıştı. Ülkede alınan bu önlemlere paralel olarak sekülerleşme sorununa ilişkin etkin bir diplomasi takip edildi. Bu maksatla 1863 yılının Ağustos ayında, Prens Cuza'nın İstanbul'daki temsilcisi (Kapı kethüdası) *Costache Negri*, Osmanlı Devleti Hariciye Nezareti'ne gelerek sorunun çözümü için, esasen bir nota anlamına gelen, yazılı bir öneride bulunmuştur.⁴⁵

22 Ağustos 1863 tarihiyle Prens Cuza adına *Kapı Kethüdası Negri Efendi'* tarafından Hariciye Nezareti'ne bir tahrir verilmiştir. Tahrirde göre; Memleketeyn idaresi meselenin çözümü için “*şark ruhban takımına yalnız bir def'a olarak bir sermaye ita olunmasına*” karar vermiş ve bu meblağın hakkaniyet dairesinde tespit edilmesi için de bu araziler ve gelirleri ilgili bir tetkikat yapılmıştır. Bu incelemeden çıkan sonuçlar şöyle özetlenmiştir:

- *Memleketeyn idaresi, “...sikke-i padişahi olarak arazi-i mukaddese için peşinen elli bir milyon guruş tahsis” vereceğini taahhüt etmiştir.*

⁴⁴ Nojea, *agm*, s. 162.

⁴⁵ Aynı makale, s. 162-163.

- *Bunca zaman bu mülklerin gelirlerini alan ancak hizmetlerini aksatan Rum manastırları, bunun karşılığı olarak Memleketeyn hazinesine vermek durumunda olduğu 31.000.000 kuruş vardır.*
- *Ruhbanlar Memleketeyn'den elde ettikleri geliri her sene bildirmek zorundadırlar.*
- *Ruhbanlar, kendilerine verilecek bu sermayeden hiç bir şekilde para alıp kullanmayacaklar, amacı dışında sarf etmeyeceklerdir.*
- *Aslında Memleketeyn manastırlarında olması gereken ancak Rum manastırlarının elinde bulunan evrak ve senetler iade edilecektir.*
- *Memleketeyn'de bulunan hastanelere hangi ayda olursa olsun Hristiyanlar kabul olunacak, hastaneler ve mekteplerin idaresi Memleketeyn kapı kethüdasının başkanlığında ikisi Rum milletinden seçilecek, diğer ikisi Memleketeyn idaresi tarafından atanacak bir meclis tarafından gerçekleştirilecektir.⁴⁶*

Kapı kethüdasının bundan sonraki sözleri biraz evvel bahsettiğimiz cüretkârlığı ifade etmesi bakımından son derece manidardır. Negri Efendi, Rum manastırlarının mülkleri konusunda Memleketeyn idaresi adına Devlet-i Aliyye'ye teklifi arz ettikten sonra memuru olmaktan onur duyduğu Emareteyn idaresi adına bundan daha ileri bir teklif yapılamayacağını, ayrıca Memleketeyn ahalisinin “*bu hususta daima ne derecelerde yek-dil ve yek-vücut oldukları[nın] nezd-i ali-i cenab-ı nezaretpenahileri*” tarafından bilindiğini hatırlatmıştır.⁴⁷

Memleketeyn idaresinin bir defaya mahsus olmak üzere 51 milyon guruşluk (80.000.000 lei) tazminat verilmesini içeren teklifi İstanbul Rum Patrikhanesi başta olmak üzere Rum manastırı temsilcilerine iletilmiştir. Beklenen cevap yaklaşık bir ay sonra gelmiş, “*Dersaadet ve İskenderiye ve Antakya ve Kudüs-i Şerif Rum Patrikleriyle Tur-i Sina piskoposu ve Aynaroz Vekili*” tarafından hazırlanan bir mahzar Hariciye Nezareti'ne iletilmiştir. Ruhban temsilcileri Memleketeyn idaresi ile aralarındaki sorun için bir senet niteliği taşıyan Paris Muahadesi'ni işaret ederek, Prens Cuza için “*bizi adeta seele (dilenci) haline koyacak emriyle bir karara intizar etmeksizin arazi-i mukaddesenin akar ve emlâkını zabt etmiştir*” diyen ruhban temsilcileri haklarının

---

⁴⁶ BOA. İ.HR. 204/11717-2

⁴⁷ Aynı belge

“*muhafazasını bir kerre daha Saltanat-ı seniyye ile Avrupa'nın sıhhatine havale eyle*[mişlerdir]. Ruhbanlar ayrıca Paris Muahedesi'nin ilgili maddelerini hatırlatarak konunun garantör devletlerin de katılımı ile teşkil edilecek bir komisyonda ele alınmasını veya bir üst mahkemede yeniden değerlendirilmesini talep etmişlerdir.⁴⁸

Romen tarafı ile müzakerenin Romen prensliğine meseleyi tek taraflı olarak çözme hakkının tanınması anlamına geleceğinden endişe eden İstanbul Patriği III. *Sophronius* (1863–1866), bu konuda dışarıdan dayatılan diplomatik bir çözüm arayışı ile Büyük Güçler'i baskı altına almayı tercih etmiştir. Böylece Rum tarafı adına Patrik III. *Sophronius* bu tazminatı reddetmiştir.⁴⁹

1863 yılı tamamlanmak üzereyken Eflak-Boğdan idaresinin Rum manastırları üzerindeki baskısı artık zirve yapmıştı. Tırmanan gerilim büyük krizin habercisiydi. Bu diplomatik süreçten çok kısa bir süre sonra 17 Kasım 1863 günü Başbakan Kogalniceanu ülkede reform öngören büyük bir program ilan ederek 29 Aralık 1863 günü çıkartılan bir kanunla memleket topraklarının dörtte birine sahip olan manastır mülklerinin devletleştirilmesi süreci başlatılmıştır.⁵⁰ Cuza'nın toprak reformu büyük toprak sahibi boyar kesimi tarafından haksız ve vakitsiz; Avrupa'da okumuş olan genç kesim tarafındansa yetersiz olduğu gerekçesiyle itiraz görmüştür.⁵¹

Babiali ise Memleketeyn hükümetinin Paris Anlaşması hükümlerine aykırı olarak ve tamamen hukuk dairesi dışında yürütülen bu tavırlarına tahammül göstermemiş, karşı bir hamle olarak Paris Antlaşması'nı imza eden devletlerin sefirlerine konuyu açıklayıcı mektuplar gönderilmiş ve bu devletler konferansa davet edilmişlerdir.⁵²

Bununla birlikte bu konferanstan önce Babiali'den Emareteyn Prensi Cuza Bey'e hitaben bir tahrirat gönderilmiş, yazının içeriğinde Osmanlı sadrazamı Keçecizade Fuat Paşa; manastır mülklerinin müsaderesi ile takınılan tavrın “...*Saltanat-ı Seniyyede mucib olduğu*

⁴⁸ BOA. İ.HR. 204/11717-1

⁴⁹ Iordachi, *age*, s. 136.

⁵⁰ Birbudak, *agt*, s. 105.

⁵¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, XIII. Dizi, I. (16-e6), TTK Yay., Ankara, s.8.

⁵² BOA. İ.HR. 204/11717-4

tesirâtı zat-ı asilanelerinden sitem etmeliyim” diyerek Babıali'deki üzüntü ve şaşkınlığı ifade etmiştir. Ayrıca Paris anlaşmasının sekizinci hükmüne atıf yapılarak devletlerarası hukukun dışına çıkıldığı hususunda Prens Cuza bir kez daha ikaz edilmiş ve bundan sonra İstanbul'da toplanacak konferans ile ilgili diplomatik sürecin nasıl işleyeceği ile ilgili bilgi verilmiştir.⁵³

Hakikaten de Paris Anlaşması'nın sekizinci maddesine göre Osmanlı Devleti ile anlaşmayı imza eden devletlerin biri ya da birkaçı arasında bir anlaşmazlık olur ise herhangi bir güç kullanmadan evvel diğer devletlerin arabuluculuğuna başvurulması gerekiyordu.⁵⁴

Paris Konferansı'nda bu karmaşık sorun için pratikte sorunun ertelenmesini esas alan bir çözüm benimsenmişti. Bunu takip eden 13. protokolü ya da mazbatası doğrudan bu manastırların emlakı hakkında idi. Buna göre;

Taraflar aralarında anlaşmak ve uzlaşmak üzere davet edilecek. Şayet bir yıllık zaman içinde böyle bir uzlaşma sağlanmaz ise mesele tahkime (hakem kurulu kararına) sevk edilecek. Burada meselenin çözümü konusunda bir başarı sağlanmaz ise bir üst tahkim kuruluna seçilerek teşkil edilecek. Şayet mesele burada da çözüme kavuşturulamaz ise konu Yüce Kapı'ya (Sublime Porte) yani Babıali'ye ve garantör güçlerin de (Protecting Power) içinde bulunduğu bir kurula intikal edecektir.⁵⁵

Başlangıçta bu meselede her iki tebaasına karşı eşit mesafede olduğunu ilan eden Devlet-i Aliyye'nin adanmış kilise ve manastırların müsadere edilen mülkleri konusundaki tavrı artık çok netti.⁵⁶

⁵³ BOA. İ.HR.205/ 11759

⁵⁴ Paris Anlaşması'nın sekizinci hükmü şöyledir: “Devlet-i Aliyye ile düvel-i muahidenin biri veya birkaçı beyinde ihlâl-i münasebetlerine badi olacak bir ihtilaf vuku bulunduğu takdirde saltanat-ı seniyye ve düvel-i müşarünileyhin her birisi kuvve-i cebriye istimaline karar vermezden evvel iş bu uygunsuzluğu tavassut tarikiyle men edebilmeleri için düve-i muahide-i saireye meydan vereceklerdir.” Bkz.Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri*, Cilt 1, Ankara Üniversitesi-Hukuk Fakültesi Yayınları-TTK Basımevi, Ankara 1953, s. 346.

⁵⁵ Jelavich, 2009, age, s. 136.

⁵⁶ Konu hakkında padişaha arz edilen görüş şöyledir: “...evvel ve ahir tezekkür-i mütalaa olunduğu vecihle emaretin şu emlak-ı mevkuife meselesinde tuttuğu silk-i usul hem hakkaniyet ve insafa hem de ahkâm-ı mukavelat-ı düveliyeye mugayir

Diğer taraftan Osmanlı bürokratlarına göre Emareteyn’de bulunan Rum manastırlarına ait mülklerin “...*irad-ı senevisi dört yüz bin Macar altunundan müteceviz bulunduğundan... tazmin olarak arz olunan meblağın azlığı...*” aşikârdı.⁵⁷ Avrupa kamuoyu dahi benzer düşüncelere sahipti. “*İngiltere ve Avusturya ve Rusya ve Prusya sefaretleri dahi o yolda saltanat-ı seniyye ile müttefikan protesto etmelerine karar vermişlerdir.*”⁵⁸ Özellikle Rusya’nın, Eflak ve Boğdan üzerinde güçlenen Fransız nüfuzundan ne derece rahatsızlık duyduğu Babıailice biliniyordu.⁵⁹ Bu sebepten Rum manastırlarına elli bir milyon tazmin akçesi verilmesi hakkında Eflak ve Boğdan meclisinin almış olduğu karar kabule değer görülmediği gibi, Devlet-i Aliyye nazarında “*ke-en-lem-yekün*”, yani yok hükmündeydi.⁶⁰

Neticede Osmanlı Devleti’nin diplomatik girişimleri ile ve “*Hariciye Nazırı Hazretlerinin*” davetleri, Paris Muahedesi’nin garantör devletlerinin katılımı ile 1864 yılının mayıs ayında İstanbul’da Hariciye Nazırı’nın konağında bir konferans toplanmıştır. Burada “*Bin sekiz yüz elli sekiz senesi temmuzunun otuzu tarihiyle (30.07.1858) Paris Konferansı’nda tanzim olunan on üçüncü mazbata*” esas alınarak mesele müzakere edilmişti. Konferansta Emareteyn hükümetinin bu zamana kadarki uygulamaları ve manastır mülklerinin müsaderesine dair kararları konferansa katılan devletlerce yok hükmünde

---

bulunduğundan bunun heman kabulü saltanat-ı seniyyenin hukuk mukaddesesince ve politikaca ve birçok teba-i hazret-i mülukanenin menafîince kabil-i mümkün olamayacağına ve Memleketeyn’in ve Sırbistan’ın imtiyazat-ı mukarrerelerine zamân (garantör) olan İngiltere ve Avusturya ve Rusya ve Prusya Devletleri esas-ı maddede Devlet-i Aliyye ile tamamıyla müttehüdül-rey olup Fransa ve İtalya Devletleri öte tarafa bazı mertebe hak vermekte iseler de işin bir ortası bulunduğu surette onların dahi ittihad eyleyecekleri karain-i haliyyeden istidlal olunmakta bulunduğu... görülmektedir. Bkz. BOA. İ.HR. 206/11869-2

⁵⁷ 19.yüzyılın hemen başlarındaki (1805) kura göre bir Macar altını 8 kuruş etmektedir. Bkz. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*, 2.Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018 İstanbul, s.157. Bu durumda Eflak-Boğdan’daki Rum manastırlarına ait mülklerin bir yıllık geliri yaklaşık olarak 3.200.000 kuruşa denk gelmektedir.

⁵⁸ BOA. İ.HR.205/ 11759

⁵⁹ Özhan Kapıcı, “Prens Kuz’a dan Prens Karl’a: 1866 Romanya Krizi Karşısında Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu”, *HÜ-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 2015, s. 120.

⁶⁰ BOA. İ.HR. 206/11869-2

adedilmişdir. Ayrıca bundan sonrası için de bir yol haritası belirlenmiştir: Buna göre;

“Emareteyn voyvodası meselenin başlangıcından beri sözü edilen emlakın gelirlerini kullanmak niyetinde olmadıklarını ilan etmiş olduklarından, bundan böyle bu gelirlere dokunmamaya mecbur olacaklar ve şimdiki halde gelirler, onu muhafaza edecek olan devletlerin nezaretinde bulunacak bir sandığa tamamen teslim edilecektir. Manastır binalarına ait olan eşya dahi kemal-i itina ile muhafaza olunacaktır.”⁶¹

1863 yılında Romanya'nın bu mülkleri kamulaştırması, bu servetin devlete intikal anlamına gelmekteydi.

Rusya Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ortodoksların liderliğini üstlenen tarihi rolü nedeniyle buna itiraz etti. Rusya'nın görüşüne göre bu varlıklar sahiplerine iade edilmeli ya da karşılığında büyük bir tazminat ödenmeliydi. Tuna prenslikleri Rusya'nın çabalarına ve bazı Romenlerin finansal kaygıları ile ilgili yükselen seslerine rağmen bu manastır arazilerini elinde tutmaya devam etmiştir.⁶²

Bu konferans öncesinde daha evvel tavırları konusunda tereddüt yaşanan İtalya ve Prusya Devletlerinin temsilcileri de Osmanlı Devleti görüşleri doğrultusunda hareket etmişlerdir. Zira konferanstan bir müddet sonra İtalya ve Prusya delegeleri bazı nişanlar ile taltif almışlardır.⁶³

Böylece uluslararası desteği arkasına alan Osmanlı Devleti, Eflak-Boğdan idaresi üzerinde baskı unsuru olabilecek diplomatik bir zemin oluşturmaya çalışmıştır. Ancak bu beynelminel destek dahi Eflak-Boğdan idaresinin kararlı tutumuna engel olamamıştır. Neticede patrikhanenin çözüm ile ilgili sunulan seçenekleri reddetmesi karşısında Romanya parlamentosu, mali teklifini geri çekmiş ve nihayetinde Rum hegumenlerine ve adanmış manastırlara tazminat

⁶¹ BOA.İ.HR.333/21447

⁶² Frederick Kellogg, *The Road to Romanian Independence*, Purdue University Press, Indiana 1995, s. 25.

⁶³ Her iki temsilci de üçüncü rütbeden birer Mecidiye nişanına layık görülmüşlerdir. *“İtalya Devleti komiseri bulunan Kunnet (Cunnet)?”*in aldığı nişan için bkz. BOA. İ.HR. 2176/12561 ve Prusya Devleti komiseri bulunan Mösyö Korink'in aldığı nişan için bkz. BOA. İ.HR. 217 /12576

ödenmemiştir. Bu durum Aynaroz Manastırları başta olmak üzere manastır topluluklarının mali yapılarını son derece zayıflatmıştır.

Manastır mülklerinin kamulaştırılması ile ilgili düzenleme, İstanbul Patrikhanesi ile ve Romanya arasında uzun süren bir çatışmaya yol açmış olsa da Romanya devletinin artan siyasi gücü sonucunda, 1885 yılında Patrik *III. Joachim*, otosefal Romanya Ortodoks Kilisesi'ni resmen tanımıştır.⁶⁴

Sonuç

İncelememizde, “Adanmış Manastırlar Meselesi'nin ortaya çıkışını hazırlayan nedenler, meselenin gelişimi ve ne şekilde sonuçlandığı tarihi seyri içinde ele alınmıştır.

Sorunu hazırlayan nedenler analiz edildiğinde bunlardan bazılarının adem-i merkezi idarelerin Osmanlı egemenliğine alınış şartları ve politikaları ile ilişkilendirebileceği hemen farkedilebilmektedir. Nitekim Eflak ve Boğdan gibi, Osmanlı egemenliğine katılırken bir takım imtiyazlar elde eden ve bu ayrıcalıklı statülerini asırlarca devam ettiren özel yönetimli yerler, imparatorluk merkezinin denetiminden uzak ve nisbeten serbestçe idare edilmişlerdir.

Merkezi hükümet ile bağları oldukça gevşek olan bu özel statülü yerlerde uygulanan kadim usuller, zaman içinde bir takım idari zaafklar oluşturmuş, söz konusu zaafiyet zamanla siyasal sorunlara dönüşüvermiştir. Bu çerçevede Osmanlı egemenliğinde iken Eflak-Boğdan'da boyarlık kurumunun varlığını sürdürmesi, boyarların seçiminde Fener bürokrasisinin etkili olması, seçilmek isteyen boyarların Eflak-Boğdan arazilerinin önemli bir kısmını Rum Patrikhanesi'ne bağlı manastırlara tahsis etmeleri ilerde yaşanacak bazı sorunların zeminini hazırlamıştır. Bu anlamda Eflak-Boğdan topraklarının tımar rejiminin güçlü denetim mekanizmasından uzak kalması bu durumu kolaylaştırmıştır.

⁶⁴ Paul Negrut, The Development of the Concept of Authority within the Romanian Orthodox Church during the Twentieth Century, *Unpublished Ph.D. Thesis*, Brunel University (Supervised at London Bible College an Associated Institution of Brunel University), July 1994, s. 276.

Böylece Emareteyn'de çiftçi ve köylülerde olması gereken tarım alanlarının %11'i Eflak-Boğdan dışında bulunan Adanmış Manastırların tasarrufuna geçmiştir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde klasik dönemin rahat siyasal şartlarında bir sorun olarak belirmemiş olsa da 1821 yılında Eflak'ta başlayan iğtişaş hareketi, bu olayı takip eden iki yıl içinde Eflak'ın vergi borçlarının birikmesi, ardından biriken borç için Eflak-Boğdan'daki Adanmış Manastırların tasarruf ettikleri mülklerin kaynak olarak gösterilmesi bu sorunu ortaya çıkarmıştır.

Adanmış Manastırlar Meselesi'nde Rusya'nın himayesini hisseden Eflak-Boğdan kiliselerinin İstanbul Patrikhanesi'ne karşı duruş sergilemeleri ve bu maksatla kendi milli kiliselerinin teşkili çabaları, burada gelişmeye başlayan ulus bilincine işaret etmektedir. Ayrıca XIX. yüzyılın ilk yarısında Batı'yı Fransa üzerinden tanıyan bir aydın sınıfının yetişmesi Romanya'da çağın yeni akımlarının gelişmesine neden olmuş, Kırım Savaşı'ndan sonra gerçekleşen Fransız himayesi ile bu düşünceler daha güçlü bir şekilde karşılık bulmuştur.

Öte yandan Rum manastırlarının Memleketeyn'de bulunan arazilerinin kamulaştırılması hiç şüphe yok ki Eflak ve Boğdan'ın hem hükümeti hem de halkı için önemli bir kaynak oluşturmuş, Romanya ekonomisi daha güçlü ve daha bağımsız hale gelmiştir. Bu nedenle Alexandru Ioan Cuza döneminde gerçekleşen bu reformları, neden olduğu sonuçlar bakımından, Romen milli devletinin teşekkülüne ve istiklaline giden yolda önemli bir adım olarak değerlendirilebiliriz.

Gelirlerin tamamen kendi tasarrufları altına kalmasını isteyen Rum tarafının anlaşmaya yanaşmaması, Eflak-Boğdan üzerinde himaye siyaseti takip eden büyük devletlerin müdahaleleri ile Osmanlı Devleti'nin iki tebaası arasındaki bu soruna çözüm çabasının bir neticeye ulaşmasını neredeyse imkânsız kılmıştır. Ayrıca devletin beka sorununun bir parçası haline gelen bu meselede, adeta Osmanlı Devleti'nin tebaası ile olan ilişkileri sınanmıştır.

Adanmış Manastırların tasarruf ettikleri araziler ile ilgili mesele 1856 yılındaki Paris Konferansı'nda müzakere edilen konular arasında yer aldığından uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Bu durumda Osmanlı Devleti konuyu uluslararası siyasetin dengeleri içinde ve diplomasinin usulleri çerçevesinde çözümlenmenin gayreti içinde olmuştur. Bu amaçla, beynelmînel mekanizmaları harekete geçirmeye ve

uluslararası destek sağlamaya çalışan Tanzimat bürokratlarının etkili diplomasiyi krizden çıkışın bir yolu olarak gördüklerini ve bu konudaki çabalarının takdire şayan olduğunu söylemeden geçemeyiz.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA.A.DVN.149/30
 BOA.A.MKT.UM.260/97
 BOA.HAT.1140/45374.B
 BOA.HAT.1143/45454
 BOA.HAT.1143/45454-D
 BOA.HAT.1145/45505
 BOA.HAT.1153/45746
 BOA.HAT.779.36494.A.1
 BOA.I.MMS.6/198
 BOA.İ.HR.204/11717
 BOA.İ.HR.205/ 11759
 BOA.İ.HR.206/11869
 BOA.İ.HR.217 /12576
 BOA.İ.HR.2176/12561
 BOA.İ.HR.333/21447
 BOA.Y.EE. 41/118

Kitap ve Makaleler

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi (1789–1914)*, VII. Dizi-Sa. 169, TTK Yayınları, Ankara 1997

Aksin, Ahmet; Aytekin, Arzu; “19. Yüzyılda Rusya’nın Balkanlar’da Uyguladığı Politikalar ve Athos Dağı’ndaki (Aynaroz) Faaliyetleri”, *Balkan Tarihi*, II. Cilt, (Ed. Z. Gölen, A. Temizer), III. UBTAS Sempozyum Bildirileri Kitabı, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları, 2016, s.83-102.

Atalay, Bülent, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Siyasi Faaliyetleri”, *Türkler*, Cilt 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002

Birbudak, T. Seçkin, *Romanya’nın Bağımsızlığını Kazanması*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014

Belge, Hadi, *19. Yüzyıl Osmanlı Taşra İdaresinde Aynaroz Manastırları*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018

Curzon, Robert, *Visits To Monasteries In Levant*, The Library Of University Of California Los Angeles, London 1849

Çiftçi, Cafer, "Bâb-ı Âlî'nin Avrupa'ya Çevrilmiş İki Gözü: Eflak ve Boğdan'da Fenerli Voyvodalar (1711-1821)", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 26 (Yaz 2010), s. 27-48.

Ekinci, E. Buğra, "Osmanlı İdaresinde Adem-i Merkeziyet ve İmtiyazlı Eyaletler", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, (6), 2008, s.7-84.

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt 1, Ankara Üniversitesi-Hukuk Fakültesi Yayınları-TTK Basımevi, Ankara 1953

Iordachi, Constantin, *Entangled Histories of the Balkans*, Ed. R. Daskalov and T. Marinov, Volume I, Brill, Boston 2013

Jelavich, Barbara, *Russia and the Formation of the Romanian National State, 1821-1878*, Cambridge University Press, London 2009

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi-18. ve 19.Yüzyıllar*, (Çev. İ. Durdu vd.), 1.Cilt, Küre Yayınları, İstanbul 2007

Kapıcı, Özhan, "Prens Kuza'dan Prens Karl'a: 1866 Romanya Krizi Karşısında Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu", *Hacettepe Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 2015, s.120-154.

Karal, E. Ziya, *Osmanlı Tarihi*, XIII. Dizi, I. (16-e6), TTK Yay., Ankara 2010

Karpat, Kemal, "Eflak", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayınları*, Cilt10, İstanbul 1994

Kellogg, Frederick, *The Road to Romanian Independence*, Purdue University Press, Indiana 1995

Metin, Meral, *XIX. YY.da Osmanlı Devleti'nde Aynaroz Adası, Aynaroz Ruhbanları ve Rum İsyanları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri 2010.

Mount Athos: Microcosm of the Christian East, (Ed. Graham Speake; Kallistos Ware), Peterlang, Bern 2012

Negrut, Paul, *The Development of the Concept of Authority within the Romanian Orthodox Church during the Twentieth Century*, Unpublished Ph.D. Thesis, Brunel University (Supervised at London Bible College an Associated Institution of Brunel University), July 1994

Nojea, Traian, "Secularization of Monastic Estates (1863) Some Legal – Historical Aspects", *Teologia*, 66 (1), 2016, pp. 155-175.

Ortaylı, İlber, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Türkler*, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002

Pamuk, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, 2.Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018

Temizer, Abidin, "Kadınsız Şehir Aynaroz: Tarih, Mekan Ve Yaşam", *Studies of Ottoman Domain*, 2 (2), 2012, s.1-22.

Tozer, H. Fanshawe, *Researches In The Highlands Of Turkey, Including Visits To Mounts Ida, Athos, Olympus And Pelion, To The Mirdite Albanians, And Other Remote Tribes*, Charleston: Biblio Life, (1869 Yılıının Tıpkı Basımı), 2009

Tutuianu, Ion, "The Romanian - Greek Litigation Regarding the Dedicated Monasteries Wealth, from 1821 until the Secularization", *Acta Universitatis Danubius*, 8 (2), 2015, pp.48-59.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi Yay., İstanbul 1995

Uygur, Fatma, "1857 Eflak ve Boğdan Seçimlerine Fransız Müdahalesi ve Sonuçlarına Dair Bir Araştırma", *Otam*, Sayı 42, Güz 2017, s.169-186.